

PINTÉR TAMÁS – KOVÁCS DÁNIEL LÁSZLÓ

A vármegyei tisztikarok és karrierutak kutatásának historiográfiája, forrás- és módszertani lehetőségei

*Tapasztalatok a Dél-Dunántúlról: Baranya és Somogy példája, 1790–1848**

Historiography, Sources and Methodological Possibilities to the Research of the County Officeholders. Experiences from South Transdanubian Region through the Examples of Baranya and Somogy Counties between 1790 and 1848

The research of the county officers of the 18–19th centuries is a popular topic in Hungarian historical research; however, significant differences can be detected between certain counties and the methodologies used to analyze them. In the course of our work, we briefly introduce the authors and their works, whose methods can serve as examples, and point out what additions should be given to them. In the second half of the work, we present the administration of the selected counties (Baranya and Somogy), the structure of the county officers, and the changes that occurred in them in the period between 1790 and 1848. We also present the traditional archival sources for the history of the two counties, as well as the possibilities provided by digital data mining in addition to the literature and published databases. After all this, we present a general methodology that can serve as a guide for future works dealing with the middle-level public administration.

Keywords: Historiography, Sources, Methodology, County Officeholders, South Transdanubian Region, 18–19th Centuries

* A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Az elmúlt évtizedekben érezhetően felélénkültek az 1848 előtti vármegyei tisztikarokkal foglalkozó kutatások. Már az ezredforduló környékén egyfajta felfutásról beszélhetünk, amikor is sorra kerültek kiadásra a mezo-szintű törvényhatóságokra fókuszáló munkák, archontológiák. A teljesség igénye nélkül, ekkor jelentek meg feldolgozások Baranya, Fejér, Győr, Komárom, Somogy, Vas, Veszprém, Zala és Zemplén vármegyék kapcsán,¹ melyeket később Békés, Heves és Pest is követte.² Az alapvetően tisztújításokat és diétai követválasztásokat előtérbe helyező munkák után friss irányt képviseltek az egyéniségekre, karrierutakra koncentrált megközelítések, melyek közül elsősorban Szijártó István publikációi emelhetők ki.³ A hivatalnoki pályák vizsgálatánál is kiterjedtebb vállalkozás volt Héjja Julianna békési tisztikar-monográfiája, amely egy rendkívül gazdag prozopográfiai adatbázist adott közre.⁴ A törvényhatóságok összehasonlításában kiemelendő Pap József doktori értekezése: a reformkortól a kiegyezésig tartó kutatása valódi országos áttekintésre a munka mérete miatt nem vállalkozhatott, de a vizsgált 6 vármegye párhuzamos elemzése mindenképpen elismerésre méltó.⁵ Sebők Richárd volt az, aki elsőként kombinálta Szijártó megközelítését – és somogyi eredményeit – Héjja békési prozopográfiai adatgyűjtésével. Ugyan példamutató összehasonlítást végzett, azonban a két, részletesen feldolgozott vármegye komparatív vizsgálatától makroszintű eredmények nem elvárhatóak.⁶ Sáfrány Tímea Csongrádban primer kutatásai elvégzésekor szintén a Szijártó és Héjja által lefektetett metodológiai módszerek mellett foglalt állást, növelve a feldolgozott törvényhatóságok számát, vizsgálatai e tanulmány írásának pillanatában még folyamatban vannak.⁷

Tanulmányunk célja, hogy a felsorolt szerzők nyomán a vármegyei tisztviselők kutatásához felhasználható forrás- és módszertani lehetőségeket mutassunk be

¹ A teljesség igénye nélkül Baranya: Ódor 1986; Ódor 1995. Fejér: Farkas 2000a; Farkas 2000b; Farkas 2001. Győr: Dominkovits 1991; Dominkovits 2000. Komárom: Dominkovits 1995; Szigeti 2000. Somogy: Polgár 2002; Polgár 2004. Vas: Dominkovits 1993; Tilcsik 2000a; Tilcsik 2000b. Veszprém: Hudi 1993. Zala: Molnár 2000. Zemplén: Erdmann 1989.

² Heves: Bán 2011. Békés: Héjja 2009. Pest: Dombóvári 2011; Schramek 2016.

³ Szijártó 2010; Szijártó 2014; Szijártó 2017.

⁴ Héjja 2009. A vármegyei tisztikarok archontológiai és prozopográfiai kutatásáról általánosságban: Héjja 2013.

⁵ Pap 2001. A disszertáció eredményeiből megjelent monográfia: Pap 2003. Pap munkája hiánypótló, az összehasonlító módszertan miatt azonban nem volt lehetősége mélyebb kutatásra. Ennek következtében, egyes vármegyék adatait speciálisan vizsgálva hiányosságokat is érzékelhetünk. Mindezek mellett a használt terminológia is félreértésekhez vezethet. Pap három vizsgálati csoportba osztotta a hivatalnokokat: vezetők, középvezetők, és beosztottak. Tagadhatatlan, hogy például a megyei főorvos a vármegyei szellemi elit kiemelkedő tagja, ugyanakkor nem rendelkezett akkora politikai befolyással, mint egy főszolgabíró, vagy akár a vármegyei levéltárnok – ebből kifolyólag mindkét hivatalt a „vármegye vezetői” közé sorolni megkérdőjelezhető.

⁶ Sebők 2012.

⁷ Sáfrány 2020; Sáfrány 2022.

a digitalizáció és az adatbázisok korában. A munka első harmadában egy általános érvényű gyűjtést adunk közre, amelyben a hagyományos levéltári forráscsoportok mellett a különféle szakirodalmi adatbázisok és a digitális adatgyűjtés lehetőségeit kívánjuk ismertetni a készülő tisztviselői adattáraink összeállításához. Ezekben a regiszterekben biográfiai, genealógiai, felekezeti, iskolázottsági és birtokosi adatokat rögzítünk, ezek segítségével állapítunk meg tisztikar egészére vagy egyes hivatalcsoportokra és személyiségekre jellemző általánosságokat. A tanulmány második és harmadik részében a szerzőpáros által vizsgált két vármegyében tapasztalt forrás- és metodológia adottságokra reflektálunk, illetve kísérletet teszünk a vármegyék, valamint kutatóik egyediségeinek bemutatására. A két vármegye ismertetése során törekedtünk az ismétlések elkerülésére, ebből kifolyólag tudatosan két külön nézőpontból közelítettünk somogyi és baranyai vizsgálatainkhoz, az azonosságok helyett az eltérésekre fektettünk kiemelt hangsúlyt. Zárásként konklúziót fogalmazunk meg a vármegyei hivatalviselők általános vizsgálatának lehetséges útjaival kapcsolatban.

A vármegyei tisztikar kutatásának forrásai, digitalizáció és adatbázisok

A vármegyei tisztikar kutatásának hagyományos forráscsoportját az adminisztráció során keletkezett iratanyagok jelentik. Az elsődleges bázist a vármegyei jegyzőkönyvek, illetve a közgyűlési iratok képezik, melyek közül kiemelendők a hivatalszerzések szempontjából kulcsfontosságú tisztújító székek (*restauratiók*) leírásai. További megkerülhetetlen kútfők a tematikus alapon összegyűjtött egyéb adminisztrációs fondok. Mivel a hivatalviselés egészen az 1844. évi V. törvény-cikkig a nemesség kiváltságos joga volt, a tisztviselők vizsgálatához elengedhetetlen a vármegyében élő nemesi családok iratainak tanulmányozása, melyek a családok életéhez és mindennapjaihoz is hasznos információkkal szolgáltathatnak. Az *acta nobilitariákon* túl felhasználhatóak még a nemesi összeírások, az úrbéres, az árvaszéki, az inszurrekciós iratok, a vagyon- és hagyatéki leltárak, illetve egyéb inventáriumok is. A millennium idején készült megyemongráfiák jó alapját képezhetik a kutatásoknak,⁸ kronologikus feldolgoásaik alapvető áttekintéseket tudnak adni a fontosabb helyi események, személyek kapcsán. Ugyancsak jól használható a családtörténetek rekonstruálásához a Hellebronth Kálmán által közreadott nemesi testőrség névkönyve,⁹ mely gyakran túlmutat a testőrök életútjain, a szülők mellett több esetben a nagyszülők, vagy az egyéb ősök története is bemutatásra került. A család-, vagy egyéni élettörténetek vizsgálata során nem szabad

⁸ Például a Borovszky Samu nevével fémjelzett *Magyarország vármegyei és városai* sorozat.

⁹ Hellebronth 1898.

elfeledkeznünk arról sem, hogy a vizsgált korszakban nem számít ritka esetnek a vezetéknev megváltoztatása. Több alkalommal találkozhatunk azzal, hogy a szakirodalmi szövegekből egyszerűen eltűnik az adott hivatalnok, s helyén egy „új név” tűnik fel, mindez bárminemű lemondási és kinevezési irat hiányában. Az ilyen esetekben mindenképpen indokolt azon lehetőség szem előtt tartása, hogy valójában nem személy-, hanem csupán névcserével van dolgunk. A névváltások vizsgálatához segítséget nyújthat Szentiványi Zoltán gyűjtése.¹⁰

Amennyiben egyéni életút feltárására teszünk kísérletet, abban elsődleges segítséget nyújthat az adott tisztviselő nyugdíjazása előtt készített ún. minősítvényi táblázat vizsgálata. A hivatalnok méltóságai mellett gyakran családi adatait is feljegyezték, a különböző tisztségek javadalmazásának megadása pedig az adott személy anyagi lehetőségeinek feltérképezésére adhat módot. Forrásadottság szempontjából kedvezőtlen tényező, hogy a minősítvényi rendszer elterjedése csak a polgári adminisztráció időszakában zajlott le. Csupán olyan személyekről szolgáltathat releváns információkat, akik a szabadságharcot követően is hivatalt vállaltak, illetve később innen vonultak nyugállományba. Szintén az egyének szerepének kontextualizálásában tudnak segítséget nyújtani a magánlevelezések és a titkosrendőri jelentések, amelyek az állami és a helyi adminisztráció által meg nem őrzött, tudatosan vagy tudattalanul „elhallgatott” információkról, összefüggésekről, történekekről számolhatnak be. Az egyéni életutak tökéletes összegzését tudják adni a gyászjelentések, mivel az elhunyt biográfiai adatai között gyakran a hivatali előéletet is feltüntették. Számos gyászjelentés már online formában is elérhető az Országos Széchényi Könyvtár digitális archívumában,¹¹ azonban a gyakori névegyezések miatt a körütekintő használat mindenképpen indokolt.

A vármegyei hivatalviselők kutatását napjainkban már számos adatbázis segítheti. Bár Pálmány Béla országgyűlési almanachjai¹² és a Szijártó István által vezetett *Diaeta* munkacsoport prozopográfiai gyűjtése¹³ alapvetően diétai szereplők feldolgozására vállalkoztak, egyértelmű, hogy az országos és a helyi szereplők, hivatalviselők esetében számos esetben van átfedés. Az országgyűlési résztvevőkön túl a *Diaeta* munkacsoport nemcsak a kiadásra került vármegyei archontológiák összefésülésének feladatát vállalta magára, hanem a 18. századi magyar rendiségre vonatkozó fontosabb szakirodalmakban felbukkanó személyek névmutatózását is.

¹⁰ Szentiványi 1893.

¹¹ Gyászjelentések. In: Pannon Digitális Egyesített Archívum (PANDEA) az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött dokumentumok digitális tárhelye. (hozzáférés: <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/663648>, 2023. február 10.)

¹² Pálmány 2011; Pálmány 2019.

¹³ *Diaeta* munkacsoport. A 18. századi magyar országgyűlések történetét kutató csoport honlapja. Adatbázis. Utolsó frissítés: 2010. (hozzáférés: <http://szijarto.web.elte.hu/diaeta-index.html>, 2023. február 10.)

Specifikusabb, nem teljes élet- vagy hivatalnoki pályákra vonatkozó adatgyűjtésekre számos példát találhatunk. A Szögi László nevével is fémjelzett *Felsőoktatás-történeti Kiadványok*, illetve a kisebb egyházi vállalkozások (jezsuiták, reformátusok) hallgatónévsoraiból könnyen rekonstruálhatóak már a legtöbb vármegyei tisztviselő felsőfokú tanulmányai. A Fónagy Zoltán által közreadott 1767-es úrbéres tabellák¹⁴ ugyan kívül esnek a vizsgált korszak kezdetét jelentő 1790-es időhatáron, azonban mégis tökéletes kiindulási alapként szolgálhat ez a pillanatkép, ha a hivatalnokok későbbi birtokváltozásait primer források (például összeírások, peres ügyek) segítségével vizsgáljuk. Népeességnyilvántartási szempontból relevánsak az 1790 és 1848 közötti korszakot gyakorlatilag keretbe fogó II. József-féle, illetve az 1850-es és 1857-es népszámlálások, ezek közül a jozefinista cenzus birtokos névsorai külön kiemelendők a periódus elejéről. Hasonlóan releváns birtokosi adatokat közölt Johann Matthias Korabinsky, Vályi András, Joannes Lipszky és Fényes Elek statisztikáikban,¹⁵ de a különféle egyházi plébánia- és lélekösszeírások, valamint az egyes törvényhatóságokról készült vármegyeleírások szintén felhasználhatóak.

A hagyományosnak mondott szakirodalmi és levéltári forráskutatás mellett napjainkban már megkerülhetetlen a különféle online felületek használata, hiszen a digitális adatbányászat nem csak a fellelhető adatok mennyiségét, de új forráscsoportok becsatornázását is lehetővé teszi. Hangsúlyozandó azonban, hogy az online forrásgyűjtés, bár minden esetben hasznára válhat a vármegye- és tisztikerkutatásoknak, azonban a vármegyei levéltárak forráscsoportjainak bősége és a kútfők digitális elérhetőségének mértéke egyelőre nem teszi lehetővé, hogy kizárólag online forrásbázisra alapozzuk kutatásunkat.

A prozopográfiai adatbázis készítése esetén a hivatalnokokra vonatkozó anyakönyvek felkutatása kulcsfontosságú lehet mind az életkori és rokoni adatok megállapításához, de ugyancsak hasznos forrásai a kapcsolati hálózatok felderítésének is. Az egyházmegyei levéltárak iratanyagához való könnyebb hozzáférést segíti a Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesülete által működtetett *matricula.hu* portál, amely a sematizmusok mellett az egyházközségek egyéb iratait, köztük az anyakönyveket is elérhetővé teszi. Anyakönyvkutatás további két másik online portálon, az *adatbazisokonline.mnl.gov.hu*, illetve a *familysearch.org* honlapokon is folytatható, a különféle keresőmotorok használata azonban kritikus hozzáállást igényel.¹⁶

¹⁴ Mária Terézia úrbértabellái. Közreadta: Fónagy Zoltán. (hozzáférés: <https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/>, 2023. február 10.)

¹⁵ Korabinsky 1786; Vályi 1796–1799; Lipszky 1806. térképei és mellékletei; Fényes 1836–1840.

¹⁶ Hasznos lehet továbbá a magyarországi németsegre fókuszáló *meta.genealogy.net*, illetve az evangélikus vallású személyek azonosításában az *oskereso.hu* honlap adatbázisa.

A családtörténetek online kutatását segíthetik a Magyar Családtörténet-kutató Egyesület oldala, a *macse.hu* adatai és a *geni.com* weblapon közreadott genealógiák. A nemes családok eredetének és történeteinek vizsgálatához nyújtanak komoly segítséget a nemesleveleket is tartalmazó Királyi Könyvek (*Libri Regii*), amelyek a *hungaricana.hu* portálon is hozzáférhetőek.¹⁷ A már korábban említett gyászjelentések használatához kiváló kiegészítést biztosít a *findmygrave.com* oldal adatbázisa.

Egy átfogó prozopográfiai kutatás igénye esetén a fentebb sorolt primer és szakirodalmi forrásbázis mellett a korabeli sajtót is vizsgálat alá kell vonnunk. A sajtótermékek kritikus felhasználása egyrészt objektív adatok gyűjtésére is alkalmas, másrészt az 1790–1848 közötti, még a dualizmus alatt is életben lévő (esetenként még aktívan politizáló) hivatalnokokról szóló publicisztikák, legyenek bármennyire is elfogultak, olyan információkat tartalmazhatnak a személyekről, amelyeket egyéb forrástípusokból nehezen rekonstruálhatnánk. A korabeli sajtótermékekhez való hozzáférést jelentősen megkönnyítheti az Arcanum Digitális Tudománytára, amely a vizsgált korszakra vonatkozó legfontosabb országos periodikák (például a *Pesti Hírlap*, a *Vasárnapi Ujság*, a *Pester Lloyd*) mellett több esetben a helyi sajtó kiadványait is elérhetővé teszi.

Mielőtt a címben is meghatározott Baranya és Somogy vármegye tisztikarkutatásainak specifikus megközelítéseit és forráslehetőségeit tárgyalnánk, fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az általunk korábban megfogalmazott, általános módszertani leírás és a felsorolt levéltári, szakirodalmi és online kútfők mellett minden vármegye egyéni forráscsoportokkal is rendelkezik, ebből kifolyólag a dolgozatunkban ismertetett módszerek és javaslatok közel sem elegendőek egy átfogó vármegye- vagy tisztikarkutatás elvégzéséhez, esetleg egyéb, akár prozopográfiai adattár elkészítéséhez, annak csupán alapjait fektethetik le.

Az 1790–1848 közötti Baranya vármegye tisztikarkutatásáról

A felvilágosult abszolutizmus és az 1848–49-es szabadságharc közötti Baranya vármegye, illetve Pécs városának történetéről kijelenthető, hogy a területre fókuszáló kutatások között is meglehetősen alul reprezentált. Az 1790–1848 közötti vármegye tisztikarának és hivatalviselőinek kutatása kapcsán ugyancsak van még hiányossága történetírásunknak. A vizsgált korszak egyes aspektusai átfogó kutatások alá estek, azonban a Baranya vármegyei tisztikar összetételének vizsgálatára viszonylag kevés munka vállalkozott.

¹⁷ A nemesi címerlevelek hozzáférhetőek továbbá az Országos Levéltár és a vármegyei levéltárak közös adatbázisában is, az adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/cimereslevel-adatbazis honlapon érhetőek el.

A baranyai hivatalnokok, a személyek és személyiségek vizsgálatának első hulláma a dualizmus alatt kezdett kibontakozni, és az idők szelleméhez igazodó vármegye-monográfiák¹⁸ mellett elsődlegesen a főispánokra koncentrált. Ez tisztán érzékelhető a *Századok* hasábjain megjelent különféle főispán-archontológiák esetén: e trendbe illeszkedett Hatos Gusztáv munkája, ami Baranya vármegye főispánjait sorolta fel 1082 és 1848 között. Ezt több esetben kiegészítette (1688–1950), illetve a felsorolt főispánok esetében rövid életrajzokat (mondhatni prozopográfiai adattárat is) közölt Nagy Imre Gábor főlevéltáros 2007-ben.¹⁹ E két szerző mellett az egyes baranyai főispánok személyeihez kötött biografikus munkák is rendelkezésünkre állnak.²⁰

A tisztviselői karrierutakra fókuszáló munkákkal kapcsolatban már kevesebb példával találkozhatunk. Ezek között elsőképpen említendők Ódor Imre vármegyei elittel foglalkozó dolgozatai, melyek között található a vármegyei tisztikar – eddigi – egyetlen archontológiája is, (1705) 1713 és 1813 között sorolva fel a vármegye hivatalviselőit.²¹ Sajnálatos azonban, hogy ezen archontológia több hibát, kihagyást, bizonyos esetekben akár évtizedes tévedéseket tartalmaz, felhasználása során kiemelt forráskritika indokolt, ahogy erre már Szijártó István is felhívta a figyelmet.²² Ebből kifolyólag javasolt, hogy igénybevétele esetén inkább egyfajta útmutatóként, mintsem a konkrét kutatás bázisaként kerüljön használatra.

Ha specifikusan egy vármegyei hivatal működését és az azt betöltő személyek életútjait kívánjuk vizsgálni, úgy Föglein Antal munkáit kell említenünk, aki a vármegyei levéltár működéséről szóló tanulmányaiban érintette, röviden bemutatta a vármegyei levéltárnokok és segédek személyeit.²³ Egyéb átfogó, hivatalközpontú tanulmány közlésére eddig nem került sor.

¹⁸ Várady 1896–1897.

¹⁹ Hatos 1870; Nagy 2007.

²⁰ Majláth György életéhez: Peres 2020. Batthyány Kázmér életéhez: Füzes 1990; Ódor – Rozs 2006.

²¹ Az első archontológiát I. Ódor 1995. 31–34., és ugyanezen archontológia második publikálása: Ódor 1997. 95–115. Egy másik archontológia (1777–1810), mely átvette a korábbi téves adatokat: Ódor 1986. V. függelék

²² Szijártó 2021. 83. 94. jegyzet; A teljesség igénye nélkül, az Ódor-archontológia által vizsgált csupán utolsó 20 évének néhány tévedése: Ódor archontológiájában Sauska Ferenc 1786–1790 a vármegye első alispánja, valójában 1788-ban elhunyt. Ódor szerint 1785 és 1790 között nem töltötték be a másodalispáni posztot, és Kajdacsy Antal 1790-től volt alispán. Valójában Kajdacsy már 1787-ben kinevezést nyert: Angyal 1913. 71; Az aljegyzők esetén Ódornál Szily Gáspár (1790–1803) neve szerepel. A források szerint Szily 1795-ben nyert kinevezést és 1802-ig töltötte be a tiszteket: BaVL IV. 1. a. 1060/1795. és 507/1802; Ódornál Lauro Ferenc 1780–1803 között viselte az alszolgabírói hivatalt, holott a vármegyei jegyzőkönyvek is megemlékeztek 1791-es haláláról: BaVL IV. 1. a. 1036/1791; Ódor felsorolása szerint Kauffmann Ferenc 1790-től 1800-ig aladószedő volt. Ezzel szemben 1790-től az adószedők Jeszenszky Emánuel és Rác József voltak, Kauffmann a főszámvevői hivatalt nyerte el 1790-ben, s valójában már 1791-ben lemondott: BaVL IV. 1. a. 167/1790. és 1037/1791.

²³ Föglein 1927; Föglein 1960.

Mielőtt rátérnénk a Baranya vármegye tisztikarának kutatásához alkalmazandó módszertani felvetésekre és a használható forrásbázis bemutatására, érdemes lehet tárgyalni a baranyai tisztikar berendezkedését, hivatalait, a vármegye statisztikai adatait és közigazgatási rendszerét.

Az 1790 és 1848 között eltelt majd' hat évtized alatt a vármegye közigazgatási területe alapvetően változatlan maradt, más vármegyékhez hasonló járási struktúra átalakítása (új járás létrehozása, korábbi járás kettéosztása) egyáltalán nem következett be. Az 1790-ben visszanyert autonómia visszatért az 1775-ben kialakított berendezkedéshez,²⁴ miszerint a vármegye hat járásra oszlott: pécsi, mohácsi, siklósi, szentlőrinci, baranyavári és hegyháti.

A szűken vett közigazgatási elitet, a tisztikart adó hivatalok között is kevés változást érzékelhetünk. Az 1790. április 7-én felállt tisztikar hivatalnoki struktúrája megegyezett az 1785 előtti berendezkedéssel: a vármegye élén továbbra is a király által kinevezett főispán állt, őt követte a tekintetes karok és rendek által választott alispán és helyettese, az 1773 óta rendszeresített²⁵ hivattalal bírósodalispán. A tisztikar további központi hivatalnokait jelentették a fő-, az első al- és a másodaljegyzők, a fő- és aladószedő, a fő- vagy első tiszt-, és az al- vagy második tisztügyiész, valamint a fő- és alszámvevők. Új központi hivatalt jelentett az 1802. április 4-én rendszeresített levéltárnoki pozíció,²⁶ majd az 1810. április 12-én felállított levéltári segéd hivatala.²⁷ Ezen hivatalok betöltése permanensnek mondható, egyedül a számvevők esetén találkozunk kivétellel: miután Majer Ignác 1792. január 16-án főszámvevői hivatalra nyert kinevezést,²⁸ az alszámvevői hivatal egészen 1848. május 4-ig betöltetlen maradt.²⁹ Minden járásban egy fő- és egy alszolgabíró, valamint két esküdt teljesített szolgálatot.

Az ilyen típusú berendezkedés minden jel szerint kielégítő volt a közigazgatási feladatok ellátására, hiszen módosítás nélkül maradt meg egészen 1848. május 5-ig, amikor is a „*tetemesen megszaporodott teendők*”³⁰ ellátására hivatkozva jelentős létszámnövelést éreztek indokoltnak. Így 56 év elteltével ismét betöltötték

²⁴ Angyal 1911. 138.

²⁵ Angyal 1911. 137.

²⁶ BaVL IV. 1. a. 507/1802.

²⁷ BaVL IV. 1. a. 787/1810; A levéltári segéd (levéltári adjunktus) pozíciójával kapcsolatban úgy tűnik, hogy ezt eleinte maga a vármegye és a főispán sem érezte feltétlenül szükséges hivatalnak: Sey József 1810 áprilisától az ugyanazon év szeptemberi tisztújításig töltötte be a hivatalt, ekkor a tisztújításon is betöltetlenül hagyták a pozíciót. Bár a vármegyei főjegyző már 1811-ben kérelmezte a főispántól, hogy nevezzen ki új levéltári segédet, erre végül csak az 1813. május 20-án tartott tisztújításon került sor. BaVL IV. 1. a. 926/1811. és 1017/1813.

²⁸ BaVL IV. 1. a. 50/1792.

²⁹ BaVL IV. 101. a. 228/1848.

³⁰ BaVL IV. 101. a. 229/1848

az alszámvevői hivatalt,³¹ és a vármegyei bizottmánnyal egyetértésben Batthyány Kázmér főispán a járási hivatalnokok számát egy új alszolgabíróval és egy esküdttel növelte.³² Még ugyanezen a napon határoztak egy új aljegyzői hivatal létrehozásáról,³³ június 12-én egy második altisztüi ügyész,³⁴ majd szeptember 12-én egy második alszámvevő kinevezéséről.³⁵ Ezzel a szűken vett vármegyei tisztikar létszáma alig egy év alatt az eddig rendszeresített 36 főről³⁶ 52-re duzzadt.³⁷ 1790–1848 között ebben a 36, illetve 52 hivatalban összesen 185 fő teljesített szolgálatot.

Hasonlóan minden magyarországi vármegyéhez, a baranyai tisztikarkutatásának is elsődleges forrásbázisát jelentik a vármegyei jegyzőkönyvek, illetve a közgyűlési iratok, melyekből kiemelendők a hivatalszerzések szempontjából kulcsfontosságú tisztújító székek³⁸ leírásai. Említendő, hogy a baranyai jegyzőkönyvek alapján alapos kivonatokat készített Angyal Pál,³⁹ melyek használata minden baranyai tisztikarvizsgálat esetén ajánlott.

³¹ BaVL IV. 101. a. 228/1848.

³² BaVL IV. 101. a. 229/1848; Az új hivatalok létrehozásához a belügyminisztérium engedélyre volt szükség. Ebből kifolyólag Batthyány főispán olyan megoldást választott, amely számos vármegyében bevett gyakorlatnak számított, de a vizsgált korszak alatt Baranyában nem volt rá precedens: specifikusan, a járásokat meghatározva nevezett ki tiszteletbeli fő- és alszolgabírákat, valamint esküdteteket. A belügyminisztérium végül május 21-én hozzájárult az új hivatalok felállításához. Az engedélyeztetést a közgyűlés június 12-én hirdette ki, tehát jogi értelemben ettől kezdve kellene számítanunk a tisztikar bővítését. BaVL IV. 101. a. 1320/1848.

³³ BaVL IV. 101. a. 240/1848.

³⁴ BaVL IV. 101. a. 1320/1848.

³⁵ BaVL IV. 101. a. 1865/1848.

³⁶ Az alszámvevői hivatal, mint korábban említettük, 1792 óta betöltetlen volt, azonban sosem került megszüntetésre. Ebből kifolyólag jogilag 37 főnek kellett volna alkotnia a tisztikart.

³⁷ A megnövelt létszámok tekintetében már a kortársak is érzékelték, hogy nincs szükség ennyi tisztviselőre. A növekvő háborús veszélyhelyzetet észlelve, a vármegye 1848. június 12-i határozata szerint, „mostani körülmények között minden járásban egy szolgabíró s egy esküdt elegendőnek találtatván”, a tisztviselők jelentős részét a honvédelmi vonalra rendelték. BaVL IV. 101. a. 1324/1848. Ez az ideiglenes létszámcsökkentés azonban már veszélyeztette az alapvető feladatok folyamatos ellátását, így egy hónap múlva, augusztus 21-én korrekciót eszközöltek. Ettől kezdve „járásonként négy tisztviselő a mostani körülményekben, bár megfeszített erővel is elegendő a hivatalos munkák teljesítésére”, gyakorlatilag visszatértek az 1848. május 5-i létszám bővítés előtti állapothoz: BaVL IV. 101. a. 1442/1848; Összehasonlításképp, az 1850-ben felállt új közigazgatási rendszer a vármegye irányításának ellátására 23 fős tisztikar kinevezését érezte indokoltnak: Szita 1985. 56–57.

³⁸ A vizsgált korszakban Baranya vármegyében tartott hivatalos tisztújítások időpontjai: 1790. április 7–9., 1794. április 28., 1803. június 13., 1810. szeptember 12., 1813. május 20., 1832. május 7., 1836. augusztus 1., 1839. május 21., 1842. szeptember 14., 1845. július 7. és 1848. január 18.

³⁹ A tanulmányok a Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület Értesítőjében kerültek publikálásra. L. Hernádi 2002.

A Baranya Vármegyei Levéltárban őrzött nemesi családok és nemesi községek iratai⁴⁰ alapján készítette el munkáját Andretzky József,⁴¹ azt azonban hangsúlyoznunk kell, hogy bár e munka rendkívül részletes és lényegre törő, a levéltári anyagok átnézését nem helyettesítheti.⁴² A nemesi iratokhoz hasonló prioritással kezelendők a nemesi lajstromok, melyek a megyei birtokosok, armalisták, honoráciorok összeírásával pillanatképet adhatnak az aktuális családi viszonyokról, és a vármegyei nemesség állapotáról.⁴³

A nemesi iratok és lajstromok mellett a Baranya Vármegyei Levéltár anyagai között több olyan család egyéni iratanyaga is fennmaradt, melyeknek tagjai intenzíven részt vettek a vármegyei tisztikar munkájában.⁴⁴ Ezen családokkal (például Mihálovich, Jeszenszky, Perczel, vagy Szily) kapcsolatban a szakirodalom is bővebb kínálattal rendelkezik.⁴⁵

A vármegye hivatalnokai 1847-ben alapították meg a Baranyamegyei volt tisztviselők, ezek özvegyei és árvái nyugdíjintézetét, melynek iratai⁴⁶ kulcsfontosságú forrásbázisnak bizonyulnak a tisztikar elemzéséhez. Az iratcsoport a nyugdíjazást, illetve a rendszeres nyugdíjkifizetéseket igazoló nyugták, valamint az intézmény közgyűléseinek jegyzőkönyve mellett a legtöbb esetben tartalmazza az adott hivatalnok egy-egy családtagjától származó kérelmező levelet, melyekben részletes leírásokat találhatunk a hivatalnokok egész életpályájáról és a család anyagi helyzetéről.

Ugyancsak a családok materiális viszonyainak feltérképezéséhez tudjuk hasznosítani Madas József adatgyűjteményét, ami a Pécs belvárosi, és a budai külváros telkeit rendező egyetlen adattárba, s amely a Debreceni Egyetem munkatársainak jóvoltából immáron online formában is kutatható.⁴⁷

A mindennapi élet feltérképezését és a hivatalnokok személyiségének jobb megértését segíthetik a vármegye különféle bizottságainak fondjai, melyek a veszélyhelyzetben (például a kolera-járvány idején) tanúsított magatartások mellett az „átlagos hétköznapok” eseményeinek, a hivatali hatalommal való visszaélések eseteinek és a korrupció megvizsgálására is lehetőséget nyújt.

⁴⁰ BaVL IV. 1. h. Nemesi családok és nemesi községek iratai (1695–1912)

⁴¹ Andretzky 1909.

⁴² A nemesi családok iratai több esetben családfavázzlattal, illetve a nemeslevelek másolataival jóval több információt nyújthatnak, mint amelyek Andretzkyknél szerepelnek.

⁴³ BaVL IV. 1. g. Nemesi felkelési és egyéb nemesi jellegű iratok (1725–1847)

⁴⁴ A teljesség igénye nélkül: BaVL XIII. 2. Jeszenszky család iratai (1735–1930); BaVL XIII. 4. Petrovszky család iratai (1727–1836); BaVL XIII. 5. Sauska és Mirbach család iratai (1805–1950); BaVL XIII. 14. Angyal család iratai (1875–2000).

⁴⁵ A teljesség igénye nélkül, néhány, az említett családokra vonatkozó munka: Szaszko 1977; Dobos 2001; Nagy 2014; Borsy 2014.

⁴⁶ BaVL X. 103. Baranya Vármegyei Tisztviselők Nyugdíjintézetének iratai (1847–1912).

⁴⁷ Madas József: *Pécs telkei, házai és utcái*. Adatbázis. <https://mnytud.arts.unideb.hu/madas/adatbázis.php>, 2023. február 27.

Paradox módon, a tapasztalatok azt mutatják, hogy a tisztviselők után maradt iratok⁴⁸ kevésbé fontos forráscsoportnak tekinthetők a tisztikar vizsgálata során. Ennek legfőbb oka, hogy a fondok iratai jelentős részben a hivatali munka folyamatára, és nem a hivatalnok személyére vonatkoznak. Ez természetesen közel sem jelenti azt, hogy a hivatalnokok vizsgálata esetén figyelmen kívül hagyandók, hiszen a munkafolyamat alatt is találkozhatunk személyes hangvételi levelezésekkel, melyek kiváló forrásai lehetnek a tisztviselők közötti kapcsolati hálózatok megismerésének.

A levéltári és szakirodalmi forrásgyűjtés után érdemes említést tenni az online forrásfelhasználás lehetőségeiről is. Nagymérvű és több szemszögből is példaadó vállalkozásnak tekinthető a Csorba Győző Könyvtár által elindított „*Baranyai Neves Személyek*” online adatbázis,⁴⁹ amely több ezer baranyai kötődésű személyről, köztük a vizsgált korszak tisztviselőinek valamennyiéről tartalmaz forrással megjelölt adatokat.

A dualizmus korszaka alatt működött sajtótermékek ugyancsak hasznos információkat adhatnak az 1848 előtti hivatalnokok utóéletéhez, családi és vagyoni helyzetéhez. A korszak legnagyobb baranyai lapjainak átnézése (például a *Pécsi Lapok*, a *Pécsi Napló*, a *Pécsi Figyelő*, a *Mohács és Vidéke*, a *Siklós és Vidéke*) akár tisztviselőspecifikus kutatás szempontjából is ajánlott, e mellett lehetőséget nyújt az utókor ítéletének és kommentárjainak vizsgálatára is.

Mindent összegezve, az 1790–1848 közötti Baranya vármegyei tisztikar esetén kijelenthető, hogy a kutató segítségére szolgálhatnak a már megjelent szakirodalmi gyűjtések, azonban a nemesi társadalom, a kapcsolati hálózatok, a hivatalviselések, de főképp a megjelent archontológiák – tehát épp célkitűzésünkben megfogalmazott, általunk kívánatosnak tartott kutatások – kapcsán jelentős forráskritika, több esetben revízió is indokolt. Bár a baranyai adatok feldolgozottsága jelentős mértékben elmarad Somogy, Zala vagy Heves vármegyék részletes elemzéseitől, a forrásadottságok tekintetében látható, hogy kiváló alapot szolgáltathatnak egy vármegyei archontológiai és prozopográfiai adattár közreadásához. Ezek elkészítése során elsődleges feladatként kell meghatározniuk a korábban elterjedt, ugyanakkor téves adatok kiigazítását, e mellett azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk a kínáló alkalmat, hogy az újonnan közreadott munkának meg kell felelnie a jövőben készülő, hasonló vármegyekutatásokkal való komparatiztika elvárásának is.

⁴⁸ BaVL IV.19. Vármegye tisztviselői után maradt iratok (1768–1850). A fond Sauska Keresztély szolgabíró, később alispán, Gál Ferdinánd alispán, Rihmer János tiszti főügyész, Kajdacsy (III.) Antal esküdt, majd szolgabíró, Barthos Eduárd szolgabíró és Petrás Alajos ügyvéd, majd levéltárnok után maradt közigazgatási iratokat tartalmazza.

⁴⁹ Hozzáférés: <https://baranyaidigitar.hu/neves>, 2023. február 10.

Az 1790–1848 közötti Somogy vármegye tisztikarkutatásáról

Somogy vármegye belső közigazgatási felosztása a korszak elején stabilizálódott, 1790-ben a már létező kanizsai, szigetvári, kaposvári és igali járás mellett létrehozták a babócsai körzetet. 1800-ban a kanizsai járás (amely félrevezető módon a Zalában fekvő Kanizsa nevével viselte) felvette valódi székhelye, Marcali nevét. 1843-tól indult meg egy újabb körzet kialakítása, az ún. központi járásé, amelynek még 1846-ban is csak főszolgabírája volt, valódi járási apparátussal nem rendelkezett.⁵⁰ 1790-ben összesen 54 fizetett hivatalnokból állt a vármegyei tisztikar. Öt évtizeddel később, 1846-ban ez a szám nem sokkal több, 58 fő⁵¹ volt – igaz a fizetés nélküli, ún. tiszteletbeli hivatalnokok száma látványosan megnövekedett.⁵² A korszak során összesen 14 alkalommal tartottak restaurációt Somogyban,⁵³ amelyből világosan látszik, hogy a törvényben meghatározott háromévenkénti tisztújítás gyakorlata kis jóindulattal az 1820-as, a valóságban csak az 1840-es évektől érvényesült. Ennek ellenére Somogy a „demokratikusabb” vármegyékhez sorolható a megtartott építészékek tekintetében, a dél-dunántúli régióban Zala hasonló számot tud felmutatni (15),⁵⁴ míg Baranya már érezhetően kevesebbet (11 alkalom).⁵⁵

A somogyi hivatalviselők kutatását Nagy Lajos vármegyei levéltáros alapozta meg a dualista időszak levéltárrendezései idején. Közgyűlési iratok, jegyzőkönyvek feldolgozásával mindent átfogni szándékozó kéziratok segédletet készített, összeállította a törvényhatóság főispánjainak, alispánjainak, főjegyzőinek, főszolgabíróinak, illetve főügyészeinek archontológiáját, sőt az egyes tisztújítások időpontját és

⁵⁰ SVL IV. 1. b. 1232/1843; Pap 2001. II. 391–394. A vármegye részletes közigazgatási adataihoz kútfők: Adatok forrása: Dányi – Dávid 1960. 138–169; Hajdu 1982. 487; Lipszky 1806. térképe és melléklete; Thirring 1938. 18.

⁵¹ A teljes vármegyei tisztikarról tudósít egy 1790-es fizetési lista: SVL IV. 1. b. 3/1790. máj. 19. 1 első és 1 másod, 1 fő- és 2 aljegyző, 1 fő- és 5 járási adószedő, 1 számvevő, 1 fő- és 1 alügyész, 5 fő és 10 alszolgabíró, 10 esküdt, 10 biztos, 3 írnok, 1 várnagy, illetve a listán nem szereplő 1 főispán, azaz összesen 54 fő. Ezzel szemben 1840-es években már létezett egy központi járás nélküli főszolgabírói titulus, a biztosok száma 5-re csökkent, míg az esküdtké 15-re emelkedett, állandósult a levéltárosi hivatal, az alügyészek száma 2-re, az írnokoké 5-re nőtt, míg a várnagy már a szegődöttek felsorolásánál szerepelt, így kiadva az 58 fős létszámot. Palugyay 1848. 181.; Pap 2001. II. 393.

⁵² Az 1846-os tisztújításon a korszakban rekordnak számító 5 tiszteletbeli aljegyzőt, 5 tiszteletbeli alügyészt, valamint 7 tiszteletbeli esküdtet találunk hivatalban. Pap 2001. II. 393.

⁵³ Somogy vármegye tisztújításai a vizsgált időszakban: SVL IV. 1. b. 1790. május 4., 1795. szeptember 21., 1800. május 20., 1806. augusztus 11., 1808. augusztus 8., 1813. augusztus 13., 1817. október 8., 1824. május 3., 1828. június 30., 1833. október 30., 1836. november 30., 1840. január 23., 1843. május 5. és 1846. április 30.

⁵⁴ Molnár 2000. 79.

⁵⁵ L. a korábbi fejezetet.

jegyzőkönyvi fellelhetőségének helyét is felsorolta.⁵⁶ Későbbi korok kutatói bátran használták Nagy listáit,⁵⁷ a levéltáros munkája pedig kérdés nélkül dicséretre méltó, azonban annak hiányosságaira, hibáira is szükséges rávilágítunk. Egyrészt ezen névsorokból csupán a közigazgatás csúcsa rekonstruálható, rajtuk keresztül a főszolgabírói szint alá egyáltalán nem láthatunk. Másrészt ugyan sok helyen rögzített két restauráció között történt változásokat, erre azért mégsem került sor minden esetben. A listák tehát félrevezetőek lehetnek, hamisan azt a látszatot kelthetik, mintha mindenre kiterjedtek volna. Jó példa erre a másodalispáni szék betöltésének 1808 és 1813 közötti esete. A levéltáros archontológiája szerint ebben az öt évben Záborszky Mihály viselt hivatalt a két tisztújítás között, azonban a források tanúsága szerint ez nem így történt. Záborszky 1809 májusában lemondott hivataláról, helyére a korábbi másodalispánt, Illés Ferencet nevezték ki, ő viszont hosszú betegeskedés után 1812 júniusában elhunyt. A megüresedett hivatalt végül Kovács Antal foglalta el, az 1813-as restauráció idején már őt találjuk a másodalispáni székben.⁵⁸

A somogyi hivatalviselők kutatásához alapműnek számít a Csánki Dezső-féle 1914-es vármegye monográfia. A kötet keretében Reiszig Ede részletes kronológiai összefoglalót alkotott,⁵⁹ Baranyai Béla pedig hasonlóan alapos családtörténeti áttekintéseket adott közre.⁶⁰ Ugyan mindkét szerző példaértékű primer kutatásokat végzett, azonban a monográfia szintézis jellege miatt nem térhettek ki mindenre. Reiszig elsősorban a tisztújításokra fókuszált, az időközben történt változásokkal nem igazán foglalkozott. Vizsgálódása a kor igényei szerint nagyrészt a hierarchia csúcsára, a fő- és alispánokra korlátozódott, róluk kezdetleges archontológiát közölt.⁶¹

Baranyai családtörténeti részei hasonló módon behatárolásra kerültek a monográfia szintetizáló jellege miatt, de Reisziggel szemben ő mélyebb fűrészeket tudott végezni. Felrajzolt genealógiái a mai kor történészei számára is bátran használhatóak, igaz rendkívül hiányosak, főleg évszámok tekintetében.⁶² Baranyai archontológiai adatai egyértelműen problémásak, egyes helyeken láthatóan Nagy/

⁵⁶ Nagy 1870. A segédlet tartalmát ismertette: Kanyar 1956.

⁵⁷ A *Diaeta* kutatócsoport a 2010-es évek elején digitális adatbázis formájában is közreadta a segédlet 1715 és 1800 közötti – nagyrészt közgyűlési jegyzőkönyvekből ellenőrzött – adatait.

⁵⁸ Illés 1812; SVL IV. 1. b. 358/1809, 1430/1813.

⁵⁹ Kutatás szempontjából vonatkozó köztörténeti részek: Csánki 1914. 496–521.

⁶⁰ Családtörténeti gyűjtemény: Csánki 1914. 594–634.

⁶¹ Reiszig például tisztában van vele, hogy gróf Teleki László 1811-ben főispáni helytartóként került Somogy élére, később azonban ebben a minőségben történő beiktatását főispáni felavatás-ként értelmezi és Telekit később főispánként szerepelteti. A gróf valójában végig „csupán” királyi adminisztrátor maradt. Csánki 1914. 239., 508–509., 560.

⁶² Baranyai szintén listás kimutatásban közölte az egyes nemesi családok nemességének vármegyei kihirdetését, első nemesi összeírásban szereplését, ezzel segítve az adott famíliák időbeli kötődésének behatárolását.

Reiszig tisztújításról-tisztújításra ugráló évszámait vette át, máshol a nemesi iratok között fellelhető, nem kortársként keletkező dokumentumokból rekonstruálta a családtagok hivatalviselői pályáit, az adatokat nem ellenőrizte a közgyűlési jegyzőkönyvekben. Alapvetően ez a megközelítés sem lenne hibás, de érezhető, hogy ezzel a módszerrel csak egy szűrt eredményt kaphatunk. Mind Reiszig, mind Baranyai számára értékes forráskiadást jelentett Melhárd Gyula munkássága, aki az 1661 és 1812 közötti országgyűlések somogyi követutasításait, illetve egyéb diétához kapcsolódó dokumentumait közreadta, valamint összeállította az említett periódus diétai követeinek archontológiáját.⁶³

Az ezredfordulón Pap József átfogóbb szinten fogott bele a vármegyei tisztikarok kutatásába a reformkor végétől a kiegyezésig, vizsgálataiba pedig az 1840 és 1848 közötti Somogy is beleesett. A szerző doktori disszertációja második kötetében közölte a vármegye hivatalnokainak táblás kimutatásait,⁶⁴ azonban makroszintű megközelítése miatt értelem szerint nem lépett túl a tisztújítások, illetve a pillanatképek közlésén. Ettől függetlenül munkássága nagy előrelépést jelentett, hiszen a főszolgabírói szint alatt „rejtve maradt” tisztségeket – elődeitől eltérően – bevonta a vizsgálatokba.

A vármegye közigazgatástörténetének igazi lendületet adott Szijártó István és Polgár Tamás munkássága. Szijártó az 1990-es évek elejétől számtalan munkájában⁶⁵ foglalkozott a 18. századi Somogggyal, sőt gyakran a klasszikus kronológiai határokon is túlszaladt az 1790 utáni kedvező forrásadottságok miatt. Bár megközelítése klasszikus értelemben nem archontológiai, a hivatalviselő elit megragadását célzó törekvései mindenképpen példaértékűek, egyedi eseteken, életutakon, csoporttörténeteken keresztül mutatott rá nemcsak helyi, hanem országos jelenségekre is, ehhez pedig rendkívül szerteágazó forrásbázist használt. Nemcsak a méltóságokat elnyerőket, hanem az arra kandidált személyeket is bevonta vizsgálataiba: 1800-ig bezárólag közölte a megválasztott hivatalviselők és az adott méltóságokra kandidáltak névsorát, sőt még a restauráción név szerint megjelenteket is.⁶⁶

Szijártótól eltérően Polgár a somogyi tisztikart, a tisztújítások keretrendszerét adó statútumokat és a hivatalnokok tanulmányait kutatta és egészítette ki hiányos archontológiai ismereteinket, megkezdte a korábbi méltóságviselő listák vakfoltjainak felderítését, folytatta a Szijártó által „félbehagyott” munkát az 1800-as időhatárt követően.⁶⁷

⁶³ Melhárd 1906.

⁶⁴ Pap 2001. II. 391–395.

⁶⁵ A teljesség igénye nélkül: Szijártó 1992; Szijártó 1998; Szijártó 2005; Szijártó 2006; Szijártó 2010; Szijártó 2014; Szijártó 2017; Szijártó 2021.

⁶⁶ Diaeta 2010.

⁶⁷ Polgár 2002; Polgár 2004; Polgár 2007, illetve a szerző jelenleg még csak kézirat formájában létező hivatalviselői listái.

Somogyban tehát Nagy Lajos, Szijártó István és Polgár Tamás révén megtörténtek a tisztújításokat érintő alapkutatások, egy részletes archontológia kidolgozása azonban még folyamatban van. Valódi hiányosságot az eddig elkészült munkák nem teljes körű merítése jelent. Ahogy akadémiai értekezésében Szijártó is rámutatott, az alszolgabírói szint alatti hivatalok figyelmen kívül hagyása igenis befolyásolhatja az egész tisztikar elemzése során kapott eredményeket,⁶⁸ sőt akár segítheti is egy hamis kép kialakulását a korszak közigazgatásáról, könnyen a kismemesség alulreprezentáltságát sejtetheti.

Az eddigi somogyi vizsgálatok alapvetően a tisztikarkutatások hagyományos forrásaira (közgyűlési jegyzőkönyvekre, nemesi iratokra) korlátozódtak, így a tanulmány bevezetőjében felsorolt, a digitalizáció korában elérhető nagyszámú új dokumentum kiaknázása a későbbi munkák feladata lesz. Ígéretesnek tűnnek Polgár Tamás hallgatónévsorok alapján végzett elemzései, amelyekben a vármegyei hivatalviselők iskolázottságának feldolgozására vállalkozott, míg az ügyvéd-bojtárok joggyakorlatának helyszíne, a patvaristák és patrónusaik kapcsolatainak felkutatása hasonlóan fontos irány lehet a korábban nem látható személyi összefonódások felderítésében. A digitális formában is fellelhető egyházi anyakönyvek, valamint a számos vármegyéből elérhető nemesi iratok segítségével könnyen rekonstruálhatóak a másod- és harmadvonalbéli hivatalnokok élet- és családtörténetei is. Rokoni kapcsolati hálók nemcsak az arisztokrácia és a köznemesi elit tekintetében állíthatók fel, hanem a közép- és kismemesség körében is. A különféle online családtörténeti adatbázisokból gyakran – ellenőrzés után – egész vérvonalak emelhetőek át tisztikarra vonatkozó vizsgálatainkba. A somogyi hivatalviselők rokoni kapcsolatain túl a vármegye birtokviszonyai is könnyen kutathatóvá váltak az elmúlt években kiadott forrásoknak köszönhetően. Fónagy Zoltán úrbéres tábláin kívül Kaposi Zoltán az 1806-os vármegyei birtokösszeírás adatait közlő publikációja is rendkívül értékes pillanatképet szolgáltat a vizsgált korszak földesurairól, egy-egy tisztviselő anyagi helyzetének meghatározásához a kiküldetési lajstromok és az adószedői iratok is rendelkezésre állnak.

Részletes, a tisztikar egészére kiterjedő archontológia nélkül is számos lehetőségünk van a hivatalviselők vizsgálatára Somogyban, elsősorban a már feltárt tisztújításoknak köszönhetően.⁶⁹ Az archontológia nélküli kutatások egyik iránymutató lehetősége a hivatalra jelöltek névsorának megvizsgálása, ezen keresztül részletes képet kaphatunk a helyi közélet szereplőinek presztízsviszonyairól. Szijártó István nyomán tudjuk, hogy a kandidáció sokkal reprezentatívabb (és nagyobb adatfelvétellel járó) fokmérő a tényleges megválasztásnál, hiszen maga a jelölés már előfeltételezi, hogy az adott személyt alkalmasnak találták, ha más

⁶⁸ Szijártó 2017. 67–74.

⁶⁹ Diaeta 2010; Pap 2001. II. 391–395.; illetve Polgár kéziratossági adatai.

nem is, a főispán bizonyosan.⁷⁰ Ez az alkalmasság pedig akár független is lehet korábbi hivatali előzményektől. Példaként az 1800-as somogyi tisztújítás⁷¹ említhető, amely idejére a törvényhatóság mindkét alispáni széke megüresedett.⁷² A felszabadult tisztségekre összesen 13 személyt terjesztett fel a főispán, a jelöltek közül azonban mindössze ketten voltak a tisztikar fizetett tagjai – a többiek nem viseltek előzetes hivatali táblabírói címükön kívül.⁷³ Egyértelmű, hogy az alispánságra jelölés a helyi közelet presztízsvizonyainak legmagasabb fokmérője, a kandidálás közmegebecsülést és aktív közéleti előéletet mutat, amely – ebben az esetben – látványosan nem egyenlő a klasszikus archontológiai módszertan által vizsgált hivatali tevékenységgel. Hiába tartoztak tehát a kandidált személyek érezhetően a helyi politika első vonalához, minden bizonnyal presztízskérdésből nem viseltek alacsonyabb méltóságot a tisztikarban. Ettől függetlenül hiba lenne őket nem bevonni vármegyei kutatásainkba, hiszen ugyanolyan, ha nem még inkább integráns szereplőkről van szó, mint hivatali viselő társaik esetében.

Hasonlóképpen segíthet látóköreink kitágításában, ha a tisztújításokon jelenlévőkre is kiterjesztjük vizsgálatainkat. A hivatalnokválasztó építőszékeken általában a vármegye összes politikailag aktív alakja tiszteletét tette, neveiket – szigorú sorrendben, a társadalmi hierarchiát követve⁷⁴ – sorolták fel a jegyzőkönyvek. Árukodó, hogy ezekben a listákban nem is a megválasztott magisztrátusok szerepeltek a legelőkelőbb helyen, hanem a helyi közügyekbe belefolyó főrendek, országos méltóságot viselő köznemesek, illetve a főispán által megtiszteltetésből ki-nevezett táblabírók, akik ugyan fizetett⁷⁵ vármegyei hivatali nem viseltek, viszont mégis egyértelműen ők alkották az elit első vonalát. Hiba lenne feltételezni, hogy a „tekintetes” urak csupán jelenlétükkel emelték a tisztújítások fényét, valójában igenis részt vettek a közügyek intézésében, ha nem is napi szinten, de a fontosabb eseményeknél, döntéseknél képviseltették magukat, véleményét formálták.

⁷⁰ Szijártó 2006 121–127.; Szijártó 2010. 445–446.; Szijártó 2017. 46.

⁷¹ SVL IV. 1. b. 618/1800.

⁷² Alsószilvágyi Gaál László első alispán leköszönt, gyulai Gaál Kristóf korábban elhunyt.

⁷³ A korszakban a táblabíráknak továbbra is van szerepe a jogszolgáltatásban, azonban ezért a munkáért csak napidíjat fizetett a házipénztár, a titulus önmagában egy főispán által adományozott megtisztelő cím.

⁷⁴ A jegyzőkönyvekben először mindig a közgyűlést vezető elnök neve szerepel, majd a főpapok, főurak, országos méltóságot viselő köznemesek, táblabírók, egyéb „neves” helyi földesurak következnek, utánuk kapnak helyet a vármegyei magisztrátusok, míg a sort az uradalmi képviselők zárják. A rendi világ hierarchizáltságát jól mutatja, hogy még egy adott tisztséget viselők között is előre meghatározott sorrend uralkodik. Somogyban a főszoigabírák listáját gyakran a legrégebb óta hivatalban lévő kezdi, majd a második leghosszabb ideje regnáló következik és így tovább.

⁷⁵ A már korábbi lábjegyzetben említett módon csak napidíjat kaptak a jogszolgáltatás munkájában eseti részvételért.

A tisztújításokon jelenlévők – további kutatásba bevonható – csoportját képezik az uradalmi képviselők, ügyészek. Fontos megjegyezni, hogy e réteg vármegye igazgatásban betöltött szerepével eddig kevés munka foglalkozott, pedig – a Somogyban tapasztaltak alapján – a kiterjesztés több mint indokolt lenne. Vály János nevével például minden somogyi restauráción találkozhatunk egészen haláláig. Státuszát jól jelzi, hogy a herceg Esterházyak fiskálisaként általában vele kezdődött az uradalmi személyek felsorolása, míg elvitathatatlan érdemeket a kaposvári gimnázium 1806 és 1812 közötti megszervezésével szerzett. Az iskolaalapítás feladatával maga a törvényhatóság bízta meg.⁷⁶ Hasonló módon bábáskodott a csurgói gimnázium korai éveinél Szekér Benedek és Csépan István, előbbi a Széchényiek, utóbbi a Festeticsek uradalmi ügyészeként.⁷⁷ Összeségében kijelenthető, hogy a tisztikaron kívül is több szereplő formálta a vármegyei közéletet, mint azt kizárólag a klasszikus archontológiai módszerek láttatják, láttathatják, a kutatókör kibővítése számos új lehetőséget rejt magában, a hivatalviselők körét nem lehet teljes egészében megfeleltetni a vármegyei elit fogalmával.

Összegzés

Ahogy tanulmányunkban Somogy és Baranya vármegye példája mutatja, a rendi Magyarország vármegyéi között jelentős eltérések figyelhetőek meg a korabeli működésrendet, és még inkább a későbbi szakirodalmi feldolgozottságot illetően. Ahogy Somogy vármegye esetében is látszik, a tisztikarkutatások akár archontológia közreadása nélkül is eredményesek lehetnek, míg Baranyában éppen a publikált archontológia téves adatai vezethetik tévútra a kutatókat. Láthatjuk továbbá azt is, hogy alap kutatások hiányában a komparatiztikus módszertan is veszélyeket rejthet magában. A vármegyék tehát mind egyéni, speciális vizsgálatot igényelnek, ez azonban nem jelenti, hogy ne lenne a későbbiekben módunk és célunk összehasonlítani őket.

Dolgozatunk egyik legfőbb következtetésének tekintjük, hogy az 1848 előtti korszak mélyebb megértéséhez szükségünk van a vármegyei szint részletesebb kutatására, ehhez pedig elengedhetetlen a tisztviselők behatóbb tanulmányozása. A korábban ismertett vármegyei hivatalnokkutatások ellenére ugyanakkor továbbra is komoly hiányosságokkal kell szembenéznünk. Ahhoz azonban, hogy a különféle régiókat, vagy akár az egész országot érintő, releváns és helytálló eredményeket tudjunk közreadni, nélkülözhetetlen egy általános érvényű, egységes metódus alkalmazása.

⁷⁶ Vály szerepéhez l. Csánki 1914. 289.

⁷⁷ A csurgói gimnázium történetét feldolgozták: Bódi 1943; Vida 1895.

E módszertan kidolgozásához már a korábban említett szerzők munkái kiváló alapot és követendő példát biztosítanak: amennyiben ötvözni tudjuk a Szijártó által elvégzett karrierutak vizsgálatát (kiegészítve a teljes vármegyei tisztikari apparátussal) és Héjja archontológia-prozopográfia formátumát (kiegészítve a sikeres vagy sikertelen kandidációkkal, a restaurációkon való jelenlétekkkel és a családi adatokkal), úgy lehetőséget kaphatunk egy komparatistikára is alkalmas formátum létrehozására. Ehhez azonban nélkülözhetetlen az alap kutatások elvégzése, melyek legalább egy archontológiát, optimális esetben akár egy prozopográfiai adattárat is eredményezhetnek. E vágyvezéreltnek is nevezhető elgondolás talán kivitelezhetetlennek tűnhet, ugyanakkor bizakodásra adhat okot, hogy a korábban említett vármegyekutatások eredményei adaptálhatóak lennének egy ilyen vármegye-adattárba, valamint e tanulmány két szerzőjének baranyai és somogyi, továbbá Sáfrány Tímea csongrádi és Szabó Zsolt máramarosi kutatásai révén a közeljövőben több vármegye esetén is előrelépés várható.

Források

- BaVL IV. 1. a. = Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Vármegyei Levéltára (továbbiakban: MNL BaVL) IV.1. Baranya Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai (1695-1869), a. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1698-1847)
- BaVL IV. 101. a. = MNL BaVL IV.101. Baranya Vármegye Bizottmányának iratai (-1848), a. Jegyzőkönyv (1848)
- SVL IV. 1. b. = Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára (MNL SVL), IV. 1. Somogy Vármegye Nemesi Közgyűlése és Albizottsága iratai, b. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek
- Illés 1812 = Látrányi római katolikus halotti anyakönyvek. Illés Ferenc halotti bejegyzése, 1812. június 4.
- Lipszky 1806 = Lipszky János: Mappa generalis Hungariae partiumque adnexarum. [H. n. [Pest], 1806. (hozzáférés: <http://maps.hungaricana.hu/MOL-Terkeptar/4530/>, 2023. február 10.)

Felhasznált irodalom

- Andretzky 1909 = Andretzky József: Baranyavármegye nemesei. Pécs, 1909.
- Angyal 1911 = Angyal Pál: Baranya vármegye 1769. április 26–tól 1777. november 7–ig. Pécs-baranya-megyei Múzeum Egyesület értesítője 4. (1911), 136–148.
- Angyal 1913 = Angyal Pál: Baranyavármegye 1787–tól 1790. február 25–éig. Pécs-baranya-megyei Múzeum Egyesület értesítője 6. (1913), 71–78.

- Bán 2011 = Heves megye történeti archontológiája (1681–)1687–2000. Szerk. Bán Péter. Eger 2011.
- Bódi 1943 = Bódi Ferenc: A Csurgói Református Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium másfél-évszázados története. Kaposvár, 1943.
- Hernádi 2002 = A pécsi múzeumi értesítők és évkönyv repertórium a 1908–1998. Összeállította: Hernádi László Mihály. Budapest – Pécs, 2002.
- Borsy 2007 = Borsy Judit: A Pécsváradi közalapítványi kerület tisztviselői, alkalmazottai a 19. század első felében. In: Nagy Imre Gábor (szerk.): Baranyai Történelmi Közlemények 2. Pécs, 2007. 161–221.
- Borsy 2014 = Borsy Judit: Az orahoviczai és görcsönyi Mihalovich család Baranya vármegyében (1782–1860). In: Kult László – Ódor Imre (szerk.): Rangos familiák, jeles személyek a 18–20. századi Dél-Dunántúlon – Baranyai Történelmi Közlemények 6. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve. Pécs, 2014. 105–136.
- Csánki 1914 = Csánki Dezső (szerk.): Somogy vármegye. (Magyarország vármegyéi és városai.) Budapest, 1914.
- Dányi–Dávid 1960 = Dányi Dezső – Dávid Zoltán (szerk.): Az első magyarországi népszámlálás, 1784–1787. Budapest, 1960.
- Dobos 2001 = Dobos Gyula: A Perczelek. Szekszárd, 2001.
- Dombovári 2011 = Dobovári Ádám: Vármegyei tisztújítások és országgyűlési követválasztások Pest megyében, 1818–1845. Múltunk 56. (2011:1), 169–204.
- Dominkovits 1991 = Dominkovits Péter: Hivatalviselő nemesek, hivatali pályák Győr vármegye tisztikarában 1816–1848. Levéltári Szemle 41. (1991:1), 3–18.
- Dominkovits 1993 = Dominkovits Péter: Egy Vas megyei tisztségviselő a XIX. század első feléből. Adatok Kisfaludy János életútjához, szempontok a vármegyei tisztikar analitikus elemzéséhez. Vasi Szemle 47. (1993:1), 81–90.
- Dominkovits 1995 = Dominkovits Péter: Adatok Komárom vármegye nemesi társadalmához és annak térbeli kapcsolataihoz (XVIII–XIX. században). Limes 8. (1995:1–2), 113–124.
- Dominkovits 2000 = Dominkovits Péter: Győr vármegye tisztújításai, 1816–1845. Comitatus Önkormányzati Szemle 10. (2000:9), 63–72.
- Erdmann Gyula: Lónyay Gábor és a zempléni ellenzék 1830–1840. Bölcsészdoktori értekezés. Miskolc, 1989.
- Farkas 2000a = Farkas Gábor: A nemesi Fejér vármegye alispánjai, 1692–1849. Turul 73. (2000:3–4), 118–124.
- Farkas 2000b = Farkas Gábor: Fejér vármegyei történeti archontológia I. In: Fitz Jenő – Török Gyula (szerk.): Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis 29. Székesfehérvár 2000. 137–157.

- Farkas 2001 = Farkas Gábor: Fejér vármegyei történeti archontológia II. In: Fitz Jenő – Török Gyula (szerk.): Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis 29. Székesfehérvár 2001. 77–99.
- Fényes 1836–1840 = Fényes Elek: Magyar országnak, „s a’ hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. I–VI. kötet. Pest, 1836–1840.
- Föglein 1927 = Föglein Antal: Baranya vármegye levéltára. Levéltári Közlemények 5. (1927:1–4.) 215–244.
- Föglein 1960 = Föglein Antal: A vármegyei levéltárak a XIX. század első felében. Levéltári Közlemények 31. (1960), 175–204.
- Füzes 1990 = Füzes Miklós: Batthyány Kázmér. Budapest – Pécs, 1990.
- Hajdu 1982 = Hajdu Lajos: II. József igazgatási reformjai Magyarországon. Budapest, 1982.
- Hatos 1870 = Hatos Gusztáv: Baranya vármegye főispánjai. Századok 4. (1870), 371–387.
- Héjja 2009 = Héjja Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája és prozopográfiája, 1715–1848. Gyula, 2009.
- Héjja 2013 = Héjja Julianna Erika: Vármegyei archontológiai kutatások a 18. századtól 1950–ig. In: Kollega Tarsoly István et al. (szerk.): Genealógia 2. Budapest, 2013. 59–79.
- Hellebronth 1898 = Hellebronth Kálmán: A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918. Bécs, 1898.
- Hudi 1993 = Hudi József: Curialista nemesek Veszprém vármegye tisztikarában a 18. században. Comitatus Önkormányzati Szemle 3. (1993:7–8), 138–143.
- Kanyar 1956 = Kanyar József: Nagy Lajos: Levéltári kis tükör. Levéltári Híradó 6. (1956:2–3), 36–38.
- Korabinsky 1786 = Korabinsky, Johann Matthias: Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn. Pressburg, 1786.
- Melhárd 1906 = Melhárd Gyula: Somogyvármegye a rendi országgyűléseken I. 1661–1812. Veszprém, 1906.
- Molnár 2000 = Molnár András (szerk.): Zala megye archontológiája 1138–2000. Zalaegerszeg 2000.
- Nagy 1870 = Nagy Lajos: Levéltári kis tükör. Kaposvár, 1870.
- Nagy 2007 = Nagy Imre Gábor: Baranya vármegye főispánjai (1688–1950). In: Nagy Imre Gábor (szerk.): A Pécsi Székeskáptalan pecséthasználata (1700–1845). Baranyai történelmi közlemények 2. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 2006–2007. (2007), 81–160.
- Nagy 2014 = Nagy Imre Gábor: A nagyszigeti Szily család Baranya vármegyében. In: Kult László – Ódor Imre (szerk.): Rangos famíliák, jeles személyek

- a 18–20. századi Dél-Dunántúlon – Baranyai Történelmi Közlemények 6. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve. Pécs, 2014. 181–214.
- Ódor – Rozs 2006 = Ódor Imre – Rozs András (szerk.): Gróf Batthyány Kázmér (1807–1854) emlékezete. Pécs, 2006.
- Ódor 1986 = Ódor Imre: Baranya megye nemesi társadalma a francia háborúk korában. In: Szita László (szerk.): Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1985–1986. Pécs. 133–168.
- Ódor 1995 = Ódor Imre: A „hivatali elit” Baranya vármegyében, 1711–1813. Levéltári Szemle 45. (1995:2), 21–34.
- Ódor 1997 = Ódor Imre: A „politikai elit” a 18. századi Baranyában. Baranya. Történelmi közlemények 9–10. (1996–1997). 95–115.
- Pálmány 2011 = Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848. I–II. Budapest, 2011.
- Pálmány 2019 = Pálmány Béla: A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja 1790–1812. I–II. Budapest, 2019.
- Palugyay 1848 = Palugyay Imre: Megye-rendszer hajdan és most 4. Megye statisztika. Pest, 1848.
- Pap 2001 = Pap József: Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig. I–II. kötet. (Ph.D.disszertáció). Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2001.
- Peres 2020 = Peres Zsuzsanna: Ifj. Mailáth György országbíró életpályája (1818–1883). Bírósági Szemle 1. (2020:1), 47–56.
- Polgár 2002 = Polgár Tamás: Somogyi diákok a Győri Jogakadémián. In: Récsei Balázs (szerk.) Somogy megye múltjából 33. Kaposvár, 2002. 121–136.
- Polgár 2004 = Polgár Tamás: Tisztújítási statútumok és az 1824. évi tisztújítás Somogy vármegyében. In: Bősze Sándor (szerk.): Somogy megye múltjából 34–35. Kaposvár, 2004. 39–62.
- Polgár 2007 = Polgár Tamás: Somogyi diákok a Pécsi Püspöki Joglíceumon 1831–1848 (1850). In: Bősze Sándor (szerk.): Somogy megye múltjából 38. Kaposvár, 2007. 81–100.
- Sáfrány 2020 = Sáfrány Tímea: Csongrád vármegye nemességének és tisztviselőinek társadalomtörténeti vizsgálata 1825 és 1848 között (Historiográfia, módszertan és források). In: Szuromi Rita (szerk.): Doktorandusz hallgatók IX. konferenciájának tanulmányai. Eger, 2020. 229–254.
- Sáfrány 2022 = Sáfrány Tímea: Tisztújítások és tisztviselői karrierutak a reformkori Csongrád vármegyében. Századok 156. (2022), 531–562.
- Schramek 2016 = Schramek László (szerk.): Pest megye archontológiája a kezdetektől 2016-ig. Budapest, 2016.
- Sebők 2012 = Sebők Richárd: Hivatalviselési stratégiák Békés megyében 1715–1848 között. In: Bartha Eszter – Varga Zsuzsanna (szerk.): Határokon túl. Tanulmánykötet Mark Pittaway (1971–2010) emlékére. Budapest, 2012. 312–320.

- Szaszkó 1977 = Szaszkó István: A Jeszenszky család jelentősége, különös tekintettel a baranyai ágra. MTA PAB-VEAB Értesítője. A Dunántúl településtörténete 1767–1848. II/2. (1977), 207–212.
- Szentiványi 1895 = Szentiványi Zoltán: Századunk névváltoztatásai 1800–1893. Budapest, 1895.
- Szigeti 2000 = Szigeti István: Az 1844-es Komárom megyei tisztújítás. Limes 13. (2000:1), 83–105.
- Szijártó 1992 = Szijártó M. István: Rokonok és mérföldek. A Somogy megyei köznemesség társadalmi kapcsolatainak térbelisége a 18. században. In: Szili Ferenc (szerk.): Somogy megye múltjából 23. Kaposvár, 1992. 29–46.
- Szijártó 1998 = Szijártó M. István: A vármegye és a jómódú birtokos köznemesség a 18. században. Aetas 13. (1998:2–3), 107–142.
- Szijártó 2005 = Szijártó M. István: A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés, 1708–1792, Budapest, 2005.
- Szijártó 2006 = Szijártó M. István: Nemesi társadalom és politika. Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről. Budapest, 2006.
- Szijártó 2010 = Szijártó M. István: Hivatalviselő elit a 18. századi Somogy vármegyében In: Hermann István – Karlinszky Balázs (szerk.): Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére. Veszprém, 2010. 445–466.
- Szijártó 2014 = Szijártó M. István: Hivatali karrierök a 18. századi vármegyékben. Századok 148. (2014), 1273–1296.
- Szijártó 2017 = Szijártó M. István: Emberek és struktúrák a 18. századi Magyarországon. A politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben. Akadémiai doktori értekezés, Budapest, 2017.
- Szijártó 2021 = Szijártó M. István: A diéta II. A 18. századi politikai elit társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben. Budapest, 2021.
- Szita 1985 = Szita János: Baranya megye közigazgatása a neoabszolutizmus idején II. rész. In: Szita László (szerk.): Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve 1983–1984. Pécs, 1985. 43–73.
- Thirring 1938 = Thirring Gusztáv: Magyarország népessége II. József korában. Budapest, 1938.
- Tilcsik 2000a = Tilcsik György: Tisztújítások és országgyűlési követválasztások Vas megyében a reformkorban. In: Tilcsik György (szerk.): Előadások Vas megye történetéről III. Szombathely, 2000. 19–38. (Vas megyei levéltári füzetek 9.)
- Tilcsik 2000b = Tilcsik György: A nemesi megye szervezete a XIX. század első felében. In: Tilcsik György (szerk.): Előadások Vas megye történetéről III. Szombathely, 2000. 161–175. (Vas megyei levéltári füzetek 9.)
- Vályi 1796–99 = Vályi András: Magyar Országának leírása. I–III. kötet. Buda, 1796–1799.

Várady 1896–1897 = Várady Ferenc (szerk.): Baranya multja és jelenje I–II. kötet.
Pécs, 1896–1897.

Vida 1895 = Csurgói Államilag Segélyezett Ev. Ref. Főgimnázium (XXXI.) XIII.
évi Értesítője Az 1894–95. Tanévről. Közli: Vida Károly. Csurgó, 1895.